

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2025. Issue 5

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London , 2025.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

O'ZBEK TILIDA TAQLID SO'ZLARNING QO'LLANILISHI, AHAMIYATI, JAMIYAT HAYOTIDA TUTGAN O'RNI

Sayfullayev Najibullo Hayridin o'g'li

TerDPI katta o'qituvchisi

Ro'ziqulova Lobar Xushvaqt qizi

TerDPI 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilidagi taqlid so'zlarning o'rni, ularning tovush va ko'rinish-holat taqlidlariga bo'linishi hamda substansial-grammatik xususiyatlari tahlil qilingan. Badiiy adabiyot namunalari asosida taqlid so'zlarning nutqdagi tasviriylilik va ta'sirchanlikni oshirishdagi ahamiyati hamda olimlarning nazariy qarashlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: taqlid so'z, onomatopeya, tovushga taqlid, harakatga taqlid, fonetik xususiyat, semantika, stilistika, ekspressivlik, tasviriylilik, juft taqlid so'z, takroriy taqlid so'z.

Аннотация: В статье анализируется роль подражательных слов в узбекском языке, их деление на звуковые и внешне-состояния, а также их содержательно-грамматические особенности. На примерах художественных произведений рассматривается значение подражательных слов в повышении выразительности и выразительности речи, а также приводятся теоретические взгляды учёных.

Ключевые слова: подражательное слово, онomatopeя, звукоподражание, звукоподражание, фонетическая особенность, семантика, стилистика, выразительность, образность, двойное подражательное слово, повторное подражательное слово.

Abstract: In this article, imitation in Uzbek is divided into the role, their sound and visual imitation imitation in this article. Imitation on the basis of artistic literature examples are the importance of improving the illustration and sensitivity of the speech and theoretical views of scientists.

Key words: Imitating word, onomatopoeia, imitation, sound, phonetics, styth, expressivity, improvement, repeat mitification word, repeat imit word.

Taqlid o'zbek tilida bir guruhni tashkil etadi va mustaqil so'z sirasidan o'rin olgan. Buning bir nechta ilmiy asosi bor. Birinchidan, turkiy tillarda taqlid miqdoran ko'p va ma'no jihatdan rang-barang. Ikkinchidan, ulardagi tovushlar tizmasi ma'lum obyektiv voqelikdan xabar berib turadi. Uchinchidan, taqlid gap tarkibida ma'lum bir sintaktik pozitsiya egallaydi. Tilshunoslikda bu birliklar onomatopeik so'zlar deb ham yuritiladi. Ularni o'rganish o'zbek tilining fonetik tizimi, semantik imkoniyatlari hamda stilistik boyligini tadqiq etishda muhim ahamiyatga ega.

Taqlidning ayrimi tovushga taqlidni ifodalasa, ikkinchi bir xili ko'rinish-holatga taqlidni ifodalaydi. Shu boisdan «tovushga taqlid» va «ko'rinishga taqlid» LMTlari farqlanadi.

I.«Tovushga taqlid» LMT. Bu LMT a'zolari kishi, jonivor, narsa va hodisalar paydo qilgan tovushga taqlid qilish natijasida paydo bo'ladi. LMT o'z o'rnida ikkiga bo'linadi:

- 1.«Fiziologik tovushga taqlid» LMG: qah-qah, xurxur, xir-xir, miyov-miyov.
- 2.«Fizik tovushga taqlid» LMG: tap-tup, taqir-tuqur, tipir-tipir.

II.«Ko'rinishga taqlid» LMT. Tovushga taqlid so'z eshitish bilan bog'liq hodisani ifodalasa, ko'rinishga taqlid so'zi ko'rinish bilan bog'liq hodisalarni aks ettiradi. Bu LMT ham o'z o'rnida:

- 1.«Harakatni ifodalovchi taqlid» LMG: dik-dik, lik-lik, lapang-lapang, ship-ship.
- 2.«Tashqi ko'rinishni ifodalovchi taqlid» LMG: xilxil, jiq-jiq, mo'lt-mo'lt.
- 3.«Yorug'likni ifodalovchi taqlid» LMG: lip-lip, jimir-jimir, yalt-yult, yilt-yilt.

Taqlidning tuzilishiga ko'ra turlari. O'zbek tilida taqlid juft va takroriy ko'rinishda bo'ladi. Juft taqlid: g'arch-g'urch, taq-tuq, vag'ir-vug'ur, g'ing-ping, alang-jalang, apir-shapir. Takroriy taqlid: guv-guv, duv-duv, shartta-shartta, cho'lp-cho'lp, shaqa-shaq, guppa-guppa.

Badiiy asarlardan misollar:

1. "Qor qarsillab oyoq ostida ezilardi." — (Oybek, Qutlug' qon).
2. "Daraxt barglari shovullab yerga to'kildirdi." — (A. Qodiriy, O'tkan kunlar).
3. "Quyosh yalt-yalt qilib ko'z qamashtirardi." — (P. Qodirov, Yulduzli tunlar).
4. "Yomg'ir shivalab yog'a boshladi." — (M. Ismoilov, Farg'ona tong otguncha).
5. "Itlar vovullab hovlida yugurishardi." — (S. Ahmad, Ufq).
6. "Chiroq milt-milt qilib yonardi." — (T. Malik, Shaytanat).
7. "Daryo sharillab oqardi." — (X. To'xtaboyev, Sariq devni minib).
8. "Eshik qars etib yopildi." — (O'. Hoshimov, Dunyoning ishlari).
9. "Qushlar chug'urlashib daraxt shoxlarida o'tirishardi." — (H. Nazir, Bahor kelganda).
10. "Bola lip etib ko'zdan g'oyib bo'ldi." — (Sh. Xolmirzayev, Bodom gulining nash'asi).

Taqlidlar gapda odatda quyidagi vazifalarda keladi.

1. Kesim: Atrof g'ala-g'ovur.
2. Ega: G'ala-g'ovur tinmadi.
3. Hol: Shamol g'uv-g'uv esadi.
4. To'ldiruvchi: Odamlarning vag'ir-vug'uridan quloqlar bitgudek.
5. Aniqllovchi: Mahallada duv-duv gap

Taqlid etmoq, demoq, qilmoq fe'li bilan kelganda qo'shma fe'l vujudga keladi: guv-guv etmoq, duv-duv qilmoq, cho'lp-cho'lp qilmoq.

O'zbek tilshunosligida taqlid so'zlar ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Jumladan: A.G'ulomov taqlid so'zlarni "ona tilimizning eng qadimiy qatlamlaridan biri" deb baholaydi va ularning xalq nutqidagi jonlilikni ta'minlashini alohida ta'kidlaydi.

Sh.Rahmatullayev o'zining "Hozirgi o'zbek adabiy tili" asarida taqlid so'zlarni "turli jarayon va hodisalarni bevosita eshitilgan tovush asosida ifodalaydigan so'zlar" deb tariflaydi.

A.Madrahimov taqlid so'zlarning semantik guruhlariga ajratilishida, ularning bir qismi tovushlarni (masalan, shuvullash, g'uvillash), ikkinchisi esa harakatlarni (masalan, qars etmoq, lip etmoq) ifodalashini ko'rsatib o'tadi.

N.Mahmudov esa taqlid so'zlarning badiiy matndagi stilistik vazifasiga urg'u berib, ular "so'zlovchi hissiyotini kuchliroq yetkazishga xizmat qiladi" deya ta'riflaydi.

V.Vinogradov va rus tilshunosligida boshqa olimlar ham onomatopeya hodisasini "tilning ifoda kuchini oshiruvchi maxsus qatlam" sifatida ko'rishadi.

Inga-inga — chaqaloq yig'isiga taqlid: chaqaloqning inga- inga degan tovushi qo'shni uydan eshitilardi.

Pix-pix — og'ir nafas olgandagi tovushga taqlid.

Qasir-qasir//qasir-qusur — ovqat chaynagandagi tovushga taqlid.

Qult-qult — suv (umuman suyuqlik) yutgandagi tovushga taqlid: Oktam xushta'm choyni qult-qult yutdi.

Bidir-bidir — tez gapirgandagi tovushga taqlid.

Duk-duk//po'k-po'k — yurak urishi tovushiga taqlid (qo'rqqanda).

vov — it hurishiga taqlid;

uv — it yoki bo'ri ulushiga taqlid;

irr — it yoki bo'ri irillashiga taqlid;

mo'//mu — sigir ma'rashiga taqlid;

maa//baa — qo'y ma'rashiga taqlid;

mee — echki ma'rashiga taqlid.

Ing-ing, ang-ang — kuchukning ingrashiga, angillashiga taqlid: Kuchukbachcha quloqni yirtadigan tovush chiqardi: ang, ang, ang.

Miyov-miyov — mushukning miyovlashiga taqlid: Miyov-miyov, chumchug'ov, sichqondan ham yumshog'ov. (M. Gorkiy.)

Vaq-vaq//vaqir-vuqur — qurbaqaning vaqillashiga taqlid: Vaqir-vuqur qurbaqa, nega afting bundaqa. (Folklor.)

Vish-vish — ilonning vishillashiga taqlid.

Quq-ququq-kuu — xo'rozning qichqirishiga taqlid.

Qa-qa-qa — tovuqning qaqillashiga taqlid: Tovular «qa-qa-qa» deb uni o'rab oldilar.

G'a-g'a-g'a//g'aq-g'aq — o'rdak va g'ozning g'aqillashiga taqlid.

Qag'-qag' — qarg'aning qag'illashiga taqlid.

Pit-pildiq — bedananing sayrashiga taqlid: Bedananing uyi yo'q, qaerga borsa pit-pildiq. (Maqol.)

Parr — qush uchgandagi parillashga taqlid: Qushlar parr etib osmonga ko'tarildi.

Viz-viz//g'uv-g'uv — qo'ng'iz, ari va shu kabi hasharotlarning uchish tovushiga taqlid: G'uv-g'uv uchar bolari. (Q. Muhammadiy.)

Taqlid so'zlar o'zbek tilining boy va rang-barang qatlamlaridan biri bo'lib, xalq nutqida qadimdan keng qo'llanib kelmoqda. Ular tovush va harakatlarni bevosita ifodalash orqali nutqqa jonlilik, tabiiylik va ifodaviylik baxsh etadi. Tilshunos olimlar ta'kidlaganidek, taqlid so'zlarning fonetik va semantik imkoniyatlari nafaqat badiiy asarlar, balki kundalik nutqning ham estetik va obrazli bo'lishiga xizmat qiladi. Shu boisdan ham taqlid so'zlar milliy leksikaning qadimiy qatlamini tashkil etib, xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi va ijodiy tafakkurini aks ettiradi.

Taqlid so'zlarni ilmiy o'rganish nafaqat ularning til tizimidagi o'rnini belgilash, balki o'zbek tili leksikasining boyligini namoyon etish, nutqning ta'sirchanligi va badiiyligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday qilib, taqlid so'zlar o'zbek tilining o'ziga xos estetik boyligi sifatida kelajakda ham tadqiq etilishi va qo'llanilishi zarur bo'lgan qimmatli til birliklaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G'ulomov A. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent, 1975.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent, 1982.
3. Madrahimov A. Taqlid so'zlarning semantik xususiyatlari. – Samarqand, 2005.
4. R.Sayfullayeva, B.Mengliyev, G.Boqiyeva, M.Qurbonova, Z.Yunusova, M.Abuzalova. "Hozirgi o'zbek adabiy tili" (2009)
5. Vinogradov V.V. Russkiy yazik. Grammatik ucheniye o slove. – Moskva, 1947.

